

Nagy Péter: Rosta. Tanulmányok. Bp. 1965. Szépirodalmi K. 447 l.

Nagy Péter kötete tanulmányok, cikkek, bírálatok gyűjteménye, amely — hasonló jellegű kiadványok természete szerint — különböző céllal és alkalomból készült írásokat foglal egységes keretbe. Tárgyának meghatározó sajátossága: az új és legújabb magyar irodalom vizsgálata egy előre és külön meg nem fogalmazott, de a kötet hosszabb-rövidebb tanulmányaiból és kritikáiból fokozatosan kirajzolódó felfogás alapján. A szemléletmódnak ez az érdekesen s szinte az olvasó szeme előtt formálódó, gazdagodó egysége a formális tematikai és műfaji szerkezet mellett a kötet voltaképpeni rendszerező elve.

Könyve első részében adja meg az egész gyűjtemény irodalomtörténeti alapvetését. A magyar századforduló irodalmának elvi fejtegetése után a korszak egy sor jelentős alkotójáról értekeznek, részben önálló portrékat kerekítve, részben pedig nagyobbszabású kritikákat elemző tanulmányokká növesztve. Századunk legnagyobb prózaírójáról, Móricz Zsigmondról szóló monográfiája után s a század egyik legellentmondásosabb íróegységére, Szabó Dezső életművének feldolgozása kapcsán is nagy figyelmet fordított a modern magyar irodalom kiemelkedő egységiségeire. Ennek az érdeklődésnek bizonyos értelemben alkalomszerű, de a történelmi folyamatokba beilleszkedő termékei az itt is közzétett, Kaffka Margit, Babits Mihály, Molnár Ferenc, Karinthy Frigyes, Móra Ferenc, Gelléri Andor, Pap Károly művészetének fontos vonatkozásait taglaló tanulmányai. Mint látható, ezekben az írásokban huszadik századi irodalmunk második nagy vonulatához tartozó életműveket világít át, s értékelésüket fontos új szempontokkal gazdagítja.

A szerző, mint ahogy ez a huszadik század irodalmának kutatóinál szinte természetes, élénk kritikai tevékenységet is folytat. Az irodalomtörténet módszerei és eredményei ezen a területen is kiválóan gyümölcsözteszhetők. Különösen olyan szerzők esetében, akik életművük egy részével már irodalomtörténeti jelentőségűek, s akiknek további tevékenysége nemcsak új művek sorozatát jelenti, hanem sajátos tendenciák kibontakozásának, módosulásának általánosabb érdekű tanulságaival is szolgál. Illyés Gyuláról, Németh Lászlóról, de akár Tamási Áronról írott miniatűr tanulmányai e tekintetben is fontos szerepet töltenek be. Jelentős kritikai tevékenységet azonban aligha lehet pusztán ilyen módon, tehát tudományos eredmények adaptációja segítségével kifejezni. Nagy Péter kritikusai munkássága az aktuális problémákra, s az irodalmi élet sodrására is kiterjed, s a frissen megjelent művek recenziálására is szívesen vállalkozik, s ki kell emelnünk

azt az erényét, hogy nemcsak jelentős művekkel foglalkozik, hanem a tanulság okából kisebb értékű vagy egyenesen hibáival jellemző erejű alkotásokat is analizál. Köztudomású, hogy az irodalmi fejlődés tendenciáit lehetetlen átfogni másképp, mint az értékskála egészének ismeretében, s viszonyítási pontokat kell keresni az átlagtermés már csak mennyiségileg is alig áttekinthető tömegében.

Legújabb irodalmunk mérföldköveinek kijelölésében is vannak a szerzőnek érdemei. Régebbi keletű Juhász Ferenc-tanulmánya egy bontakozóban levő életmű érdekes elemzése, Weöres Sándor, Goda Gábor, Illés Endre vagy akár Csoóri Sándor egy-egy kötetéről írott kritikái pedig megannyi adalékot jelentenek legújabb irodalmunk neves alkotóinak minősítéséhez. A szerző, mint ahogy nagyobb terjedelmű munkái bizonyítják, előszeretettel foglalkozik a próza kérdéseivel. A felszabadulás utáni prózával is foglalkozott, mégpedig összefoglaló igénnyel egy régebbi tanulmányában, ezt azonban e kötetébe nem vette fel, nyilván túlhaladott szemlélete miatt, ilyen irányú érdeklődését itt a *Gondolatok a modern regényről* című esszéje jelzi.

Nem szerepelnek a gyűjteményben, s ezt némileg hiányoljuk, színi kritikái. Lehetséges, hogy ezek, mivel javarészt újabb keletűek, egyszerűen technikai okokból szorultak ki a korábban megszerkesztett kötetből. Az értékes és fontos tanulmánykötethez kritikai megjegyzésként még annyit szükségesnek érzek hozzáfűzni, hogy néhány túlzottan is alkalomszerű írás kihagyása csak erősítette volna a könyv változatos anyagában, szemlélet-egységében logikusan megnyilvánuló ízlés és felfogás eredetiségét és tanulságait.

Wéber Antal

Hevesi Sándor: Az előadás, a színjátszás, a rendezés művészete. Válogatta, sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta: Staud Géza. Az előszót írta: Kazimir Károly. Bp. 1965. Gondolat K. 407 l.

Hevesi Sándor dramaturgiai munkáiból — 5 év alatt — immár a harmadik gyűjteményes kötet jelent meg. A *drámaírási iskolája* című válogatás (1961) a drámai és színpadi szerkesztés problémáival foglalkozó cikkeit, az *Amit Shakespeare álmodott* című kötet (1964) Shakespeare egyes műveiről, hazai Shakespeare-előadásokról, műfordításokról szóló tanulmányait, esszéit tartalmazza. E kötetek tematikailag egységesek, a bennük megnyilatkozó szemléleti egyenetlenségek viszont jelzik, hogy a század elején kialakított, ekkor még a fejlődést szolgáló dramaturgiai nézeteit Hevesi a világháború után nem tudta továbbfejleszteni, azok az 1930-as évekre egyre konzervatívabbakká váltak.

Az újabb, *Az előadás, a színjátszás, a rendezés művészete* című válogatás tartalmilag heterogénebb jellegű. Hevesi Sándor, mint a Thália Társaság rendezője, 1904 és 1908 között tanfolyamokat tartott a Társaság fiatal színészei számára; az előadásorozatok 1908-ban *Az előadás művészete* és *A színjátszás művészete* címmel önálló kiadványként is megjelentek — s ezek teszik ki a jelen kötet terjedelmének négyötödét. A válogatás végén, „A rendezés művészete” fejezetcímmel, Hevesinek a színpadi rendezéssel kapcsolatos cikkeiből kapunk egy csokorra valót. E válogatás anyaga viszont szemléletileg egységesebb, mint az előzőeké, egyszerűen azért, mert a két nagy tanulmány s a cikkeik többsége Hevesi működésének legprogresszívabb, a világháború előtti korszakából származik.

Az előadás művészete és *A színjátszás művészete* dramaturgiai irodalmunkban addig egyedülálló, úttörő jelentőségű művek. A magyar színháznak a századforduló európai áramlataiba való bekapcsolását szolgálják: Hevesi, a korabeli európai színházkultúra ismeretében, nagy dramaturgiai, irodalmi és nyelvészeti felkészültséggel, a század eleji magyar színjátszás, előadóművészet hallatlan elmaradottsága, a színpadi dilettantizmus, a bombasztikus, retorikus, teátrális, pózoló előadásmód felszámolását tűzi céljává. Nem elvont fejtegetéseket nyújt, elméleti megállapításait mindig gyakorlati tanácsok, a példák tömege követi. A színművészet, az előadóművészet korszerű technikáját, erre vonatkozó útmutatásait a színháztudomány évezredek gyakorlatából, fejlődéséből, részletesen elemzett nagy színészi alakításokból (pl. Garrick, Talma, Rossi, Ristori, Salvini, Duse, Zaccari stb.) vonja el. A művészi megértés fogalmáról, a szerep értelmi és érzelmi átélésének s a drámaírói egyéniség tanulmányozásának fontosságáról, a megértés és megelevenítés viszonyáról, előadóművészet és színművészet különbségéről, a színpadról mint a valóság illúziójáról adott fejtegetései — közben-közben remek vers- vagy drámai szerep-értelmezések egész sora — ma is tanulságosak, többségükben helytállóak.

A rendezéssel kapcsolatos Hevesi-tanulmányok, cikkeik már inkább csak dramaturgia történeti jelentőségűek, ma kevésbé aktuálisak. Kiemelkednek közülük a rendezés elméletével foglalkozó írások: pl. *A dráma és a színpad* című, mely a modern rendezésről szóló első tanulmány a magyar szakirodalomban, a *Modern rendezési eszközök* és *A festő a színpadon* címűek, melyek a színpadi illúziókeltés század eleji legkorszerűbb eszközeinek elterjesztésére ösztönöztek. A rendezéstörténettel, ill. a kor egyes nagy európai rendezőinek művészetével foglalkozó cikkei arra figyelmeztetnek, hogy korrigálásra szorul az a tétel, mely szerint Hevesi tulajdonképpen

csak népszerűsítő dramaturg volt, aki gyakran csak átvette Gordon Craig s főképp Reinhardt egyes rendezői megállapításait, s aki teljességgel Reinhardt nyomdokain haladt a maga rendezői koncepciója kialakításakor. Ellenkezőleg: Hevesi a hazai színházi viszonyokkal mindig számoló, eléggé önálló dramaturg volt, aki nem mindennapi éleslátással figyelmeztetett, pl. *A színpadi rendezés* című cikkében (1912), a Craig és Reinhardt nevéhez fűződő, a nagy színészegyenységek kibontakozását gyakran visszafojtó, az előadás egységét és stílusát olykor a színészi egyéniség rovására érvényesítő ún. kollektív színjátszás-elmélet veszélyeire. Rendezésemellete inkább Sztanyiszlavszkijek koncepciójával mutat verségsi rokonságot, amint ezt 1938-i, ihletett szépségű Sztanyiszlavszkij-nekrológia is bizonyítja.

Staud Géza sajtó alá rendezői munkája mintaszerű, jegyzetei, mutatói pontosak s könnyen kezelhetőek. Kazimir Károly előszava kissé kusza, megszerkesztetlen s talán túlzottan szubjektív hangú is, de adatai, fejtegetései lényegében elérik a kitűzött célt: vázolják azokat a körülményeket, amelyek Hevesit a két úttörő mű megírására készítették.

Rigó László

Karinthy Frigyes: Miniaturök. Kritikák, tanulmányok. A kötetet összeállította és az előszót írta Szalay Károly. Bp. 1966. Gondolat K. 365 l.

Karinthy kritikusként kezdte pályafutását a Nyugatnál és élete végéig szenvedélyesen művelte ezt a műfajt. Mégis mint kritikus és tanulmányíró alig méltatott és jóformán teljesen ismeretlen a szélesebb olvasóközönség előtt, számottevő gyűjteménye eddig nem jelent meg. Kritikus munkássága nem legértékesebb területe sokoldalú életművének, a kor irodalmát nem fogja át olyan széles látókörrrel és többé-kevésbé pontos értéktételekkel, mint a kortársak közül Babits vagy Schöpflin. Így ez a kötet lényeges új vonásokat nem adhatott hozzá eddig kialakított Karinthy-portréinkhoz, de árnyaltabb teszi ismereteinket Karinthy művészetfelfogásáról és részben alkotóműhelyéről. Egy sokoldalú műveltséggel és nagy művészi érzékenységgel rendelkező író nem rendszerezett, de rendkívül érdekes gondolatait és helyenként nagyon szép megfogalmazásait ismerhetjük meg belőle a kor irodalmáról és általában az irodalomról.

Kritikái, tanulmányai irodalom az irodalomról. Nem tudományos egzaktussággal, objektív kritériumok alapján írja ezeket az írásokat, hanem művészi beleérzéssel. Ha egy műhöz közeledett, rábízta magát mű-